

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: **«Особистісна зрілість старших школярів у зв'язку зі стилем сімейного
виховання»**

Студентки 4 курсу групи ЗПС-41 першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти освітньо-
професійної програми «Психологія» за
спеціальністю 053 – ПСИХОЛОГІЯ

Катуніної Анни Василівни

Керівник: к. психол. н., доц. Гімаєва Ю.А.

Чотирьохрівнева шкала оцінювання:

Кількість балів:

Члени комісії:

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ ТА СТИЛЮ БАТЬКІВСЬКОГО ВИХОВАННЯ ЯК ЧИННИКА ЙОГО РОЗВИТКУ	
1. 1. Поняття особистісної зрілості в вітчизняній і зарубіжній психології.....	5
1. 2. Особистісна зрілість старшокласників як психологічна проблема.....	9
1. 3. Зв'язок стилю сімейного виховання і особистісної зрілості старших школярів.....	13
Висновки до 1 розділу.....	17
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ СТИЛІВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ТА ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ	
2.1. Організація та методи дослідження.....	18
2.2. Результати емпіричного дослідження особистісної зрілості учнів старшої школи.....	21
2.3. Результати емпіричного дослідження мотивації та задоволеності основних потреб старшокласників.....	25
2.4. Опис та інтерпретація отриманих результатів дослідження стилів сімейного виховання та його зв'язку з особистісною зрілістю у старших школярів.....	30
Висновки до 2 розділу.....	37
ВИСНОВКИ.....	39
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	41
АНОТАЦІЇ.....	44
ДОДАТКИ.....	46

ВСТУП

Актуальність теми. Факт впливу батьківського стилю виховання на становлення особистісної зрілості або ставлення батьків на особистість дитини є беззаперечним і відомим, він зачіпає багатоманітні аспекти її характеру, поведінки, стає одним з найбільш вагомих чинників формування її психічного розвитку. Проблематика впливу сім'ї на становлення на особистість залишається постійно гострою впродовж усього розвитку психологічної науки й практики.

Війна та її наслідки стали тяжким випробуванням для українських родин, але у ці тяжкі часи родина для багатьох стала головною опорою. Старшокласники – майбутнє нашої держави, це їм випаде відновлювати Україну, відбудовувати її економіку, ставати повноцінною частиною європейського світу. Проблема виховання соціально зрілої особистості, яка має добре розвинені соціальні настанови, засвоїла головні соціальні якості, сформоване ставлення до соціальних норм привертає до себе пильну увагу вчених.

Соціальний запит до дослідження проблеми особистісної зрілості старшокласників визначається необхідністю активізації саморозвитку особистості, яка здатна активно використовувати перетворення реалій життя для оптимізації свого розвитку, творчого підходу до планування власного життя та подальшої ефективної діяльності.

Вибір теми досліджуваної проблематики зумовлений тим, що дана проблема визначена реалістичним запитом українського суспільства щодо виховання соціально зрілої особистості.

Об'єкт дослідження – особистісна зрілість у старшому шкільному віці.

Предмет дослідження – зв'язок стилів сімейного виховання з розвитком особистісної зрілості у старших школярів.

Мета – дослідити зв'язок стилів виховання у сім'ї з досягнутим рівнем особистісної зрілості у старших школярів.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що в учнів старшого шкільного віку існує зв'язок між рівнем особистісної зрілості і задоволенням потреби в самоактуалізації та особливостями стилю батьківського виховання у сім'ї –

ліберальний та авторитарний стилі виховання пов'язані з нижчим рівнем особистісної зрілості та нижчим задоволенням потреби в самоактуалізації.

Для досягнення поставленої мети та доведення гіпотези було визначено такі **завдання:**

1. Проаналізувати та узагальнити теоретичні підходи до вивчення поняття особистісної зрілості в юнаків та стилю сімейного виховання.
2. Емпірично дослідити рівень розвитку особистісної зрілості та задоволеності основних потреб у старшокласників.
3. Визначити стилі сімейного виховання за сприйманням старших школярів.
4. Дослідити зв'язок розвитку особистісної зрілості та задоволення основних потреб у старшокласників зі стилями сімейного виховання.

Для вирішення поставлених завдань були обрані такі теоретичні методи: аналіз психологічної літератури, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація з метою концептуалізації базових положень дослідження; емпіричні методи: психодіагностичні; статистичні методи: кількісний аналіз отриманих емпіричних даних дослідження (описова статистика, ранговий коефіцієнт кореляції Спірмена).

В якості діагностичного інструментарію були обрані наступні методики:

1. Тест-опитувальник особистісної зрілості Ю. Гільбуха;
2. Тест діагностики ступеня задоволеності потреб за А. Маслоу;
3. Методика «Стратегії сімейного виховання» [13, с. 267-270].

Характеристика вибірки: Дослідницько-експериментальна робота виконувалася на базі комунального закладу «Харківський ліцей № 119 Харківської міської ради»: У проведеному дослідженні взяли участь 50 учнів 10-х класів ліцею 15-16-ти років: із них хлопців – 23, дівчат – 27.

Практична значущість полягає в тому, що результати отримані у ході дослідження, можуть бути використані у практичній роботі психологів та педагогів з юнаками раннього віку та їхніми батьками з метою гармонізації взаємин в сім'ї.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ ТА СТИЛЮ БАТЬКІВСЬКОГО ВИХОВАННЯ ЯК ЧИННИКА ЙОГО РОЗВИТКУ

1. 1. Поняття особистісної зрілості в вітчизняній і зарубіжній психології

Особистісна зрілість у процесі розвитку є умовою та критерієм успішної реалізації людиною нових біологічно й соціально обумовлених статусів, функцій та ролей. Проведений аналіз вивчення феномену особистісної зрілості вказує про відсутність чіткого, структурованого уявлення про показники, за якими можна визначити рівень досягнення людиною особистісної зрілості. Науковці зазначають, що зрілість характеризує рівень особистісного розвитку згідно з вимогами фізіологічного розвитку, функціонування та адаптації людини як системи загалом в цілому. У зарубіжній психології феномен особистісної зрілості розглядають як концепцію особистісного способу існування (психологи гуманістичного напрямку (А. Маслоу, Г. Салліван, В. Франкл, Г. Олпорт, К. Роджерс та ін.). У вітчизняній психології цю проблему пов'язують зі здатністю людини до саморегуляції, самостійності у вчинках і судженнях, відповідальності за себе, інших і соціальну ситуацію загалом [3, с. 131-132]. Головні підходи до розуміння поняття «зрілість» у сучасній психології сконцентровано у розгляді зрілості як загальної тенденції розвитку, змін при збереженні своєї унікальності, здатності до постійного саморозвитку та як розвитку моделі психічної організації на різних вікових етапах: емоційна зрілість; моральна зрілість, інтелектуальна зрілість; професійна зрілість тощо.

З. Фрейд головними показниками особистісної зрілості вважав прагнення людини створюючи щось цінне, працювати, прагнення любити іншу людину. В системі поглядів А. Адлера характеристикою зрілості особистості є соціально-корисний тип, що характеризується високим ступенем активності та соціальним інтересом. К. Юнга стверджував, що особистісне зростання відбувається протягом усього життя, кінцевою метою якого стає повна реалізація «Я». Е. Фромм визначав

зрілу цілісну структуру характеру людини, який поділяється на соціальні типи характеру (рецептивний, превалюючий, ринковий, накопичуючий, продуктивний). Представники екзистенціально-гуманістичний напряму (Г. Олпорт, А. Маслоу, В. Франкл, К. Роджерс) вважали, що у людини є потенціал до безперервного розвитку [3, с. 133].

І. М. Шаповал [15] зазначає, що поняття «зрілість» у сучасній психології використовується для опису людини у трьох аспектах. Розглянемо погляди автора на проблему в таблиці 1.1 [15, с. 29-30]:

Таблиця 1.1

Психологічні аспекти розгляду поняття «зрілість»

Становлення особистості на певних вікових етапах	Характеристики окремого вікового етапу розвитку людини	«Зрілість» як особистісна характеристика
<p>Перший аспект передбачає розуміння зрілості як характеристики особливостей розвитку людини на різних вікових етапах, виражає відповідність розвитку певній віковій нормі. Розгляд зрілості в аспекті становлення особистості на певних вікових етапах полягає у визначенні механізмів та закономірностей формування вікових новоутворень особистості індивіда.</p>	<p>У другому аспекті поняття «зрілість» використовується для опису характеристики окремого вікового етапу розвитку людини – етапу зрілості як дорослості. Прояви зрілої особистості визначають:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>активність</i>; • <i>спрямованість особистості</i>, • <i>характерну індивідуальну структуру</i> ставлень, установок і диспозицій особистості. 	<p>Третій аспект реалізується в описі поняття «зрілість» як особистісної характеристики, що зумовлюється різними теоретико-методологічними підходами до розуміння сутності особистості. Г. Олпорт розглядає зрілу особистість, що прагне до зростання і розвитку. Це формує почуття внутрішньої єдності та забезпечує, з одного боку, її постійність, а з іншого – її динаміку</p>

Науковець О. С. Штепа [17] підкреслює, що сучасна соціальна психологія вважає дослідження особистісних рис особистості одним з провідних напрямків. Автор вказує, що конструктивність підходу науковці вбачають у тому, що такий підхід дозволяє здійснити опис глобальних властивостей суб'єкта та одночасно визначити динамічність людської природи. Залишається важливою проблема, яким

чином риси об'єднати в структуру та розглянути особистість як систему. О. С. Штепа вважає, що відповідь можна отримати через розкриття диспозиційної концепції особистості.

Вчена зазначає, що такий підхід потребує уточнення суті феномену особистісної зрілості саме через опис її рис. Однією з головних теоретичних засад дослідження дослідниця характеризує диспозиційну теорію Г. Олпорта [17, с. 5].

За Г. Олпортом психологічно зрілу людину характеризують шість рис. Розглянемо їх докладніше на таблиці 1.2 [5, с. 41-42].

Таблиця 1.2

Характеристика зрілої людини за Г. Олпортом

З Р І Л А О С О Б И С Т І С Т Ь	– має широкі межі «Я». Вона здатна поглянути на себе зі сторони, активно бере участь у трудових, сімейних і соціальних відносинах, має хобі, цікавиться політичними та релігійними питаннями, а також усім, що вважає важливим.
	– здатна на теплі та щирі соціальні відносини, демонструючи глибоку прихильність до родини та близьких друзів, не затаєна власницькими почуттями або ревностями.
	– властива емоційна стабільність. Люди мають позитивне уявлення про себе і вміють впоратися з особистими емоціями.
	– виявляє об'єктивне сприйняття, досвід і прагнення, бачить речі такими, які вони є, а не такими, якими бажала б їх бачити.
	– виявляє здатність до самопізнання і має почуття гумору. Вона чітко розуміє свої сильні та слабкі сторони.
	– має цільну життєву філософію, здатна розглядати всі аспекти особистого життя як частину цілісної картини завдяки уважному аналізу та систематичному підходу.

Науковець О. С. Штепа [17] вважає, що опис рис особистісної зрілості та їхньої взаємодії можна здійснити через побудову моделі особистісної зрілості. Особистісно зріла людина – це відкрита система, що самоорганізується. В такому разі модель особистісної зрілості слід обґрунтувати на таких принципах психічного розвитку – принципі цілісності та принципі диференціації-інтеграції.

Отже, актуальність дослідження феномену особистісної зрілості зумовлюється тим, що: важливим є аналіз соціально-психологічних якостей суб'єкта, який у

сучасному трансформаційному суспільстві грає активну трансформаційну роль; необхідним є чіткіше окреслення поняття «особистісна зрілість»; значущим є визначення індикаторів особистісної зрілості для діагностики й формування особистісного потенціалу [17, с. 7]. О. С. Штепа поєднує особистісну зрілість із самодетермінацією особистості. Вчена визначає особистісну зрілість як результат самостійно пережитої людиною ненормативної кризи. Самодетермінація як найбільш яскравий показник сформованої особистісної зрілості, на думку О. С. Штепи, проявляється у взаємоактивації відповідальності та свободи. Дослідниця виділяє десять рис зрілої особистості: самоприйняття, автономність, глибинність переживань, синергічність, децентрація, креативність, контактність, толерантність, життєва філософія, відповідальність [17, с. 11-12].

Українські психологи підкреслюють зв'язок особистісної зрілості з активністю особистості, її відповідальністю та свободою (підкреслюється в роботах українських психологів (Ю. Гільбух, О. Штепа, І. Школьна, Л. Канішевська, О. М. Чанцева-Коваленко, О. Завгородна, А. С. Бастракова, В. М. Галузьяк та ін.). Науковці вважають, що зріла особистість здатна забезпечити внутрішню узгодженість своєї особистості, здатна до продуктивного застосування своїх особливостей та можливостей пропорційно життєвим завданням, володіє засобами саморегуляції, вміє формувати та направляти події у своєму житті [7].

Н. М. Дідик [4] методом контент-аналізу досліджень феномену виокремлює чинники особистісної зрілості, які відображаються у професійно значущих характеристиках та здатні забезпечити успішне майбутнє професійне становлення. Автор дотримується точки зору О. С. Штепи щодо проявів характеристики особистісної зрілості в інтерперсональній конструктивній активності та обґрунтовує їхню значущість:

- прояви удосконалення організації та функцій особистості (самостійність, креативність, інтелектуальність та саморегуляція);
- прояви інтерперсональній конструктивній активності (відповідальність, комунікабельність, моральність, емпатійність);
- прояви вдосконалення побудови самоідентичності (Его-ідентичність, трансцендентність, самоприйняття, аутентичність) [4, с. 164].

О. Г. Садчікова [10] зупиняється на таких поглядах щодо вивчення природи зрілості особистості:

1. Зрілу особистість визначають як психологічно здорову особистість, тобто особистість володіє психічними властивостями, які забезпечують здатність до розвитку та повноцінного функціонування людини у своїй життєдіяльності. злагоджене поєднання внутрішніх якостей людини та між людиною й суспільством;

2. Зріла особистість розглядають як психологічно благополучну особистість. Психологічне благополуччя розглядають у гедоністичний та евдемоністичних підходах;

3. Зріла особистість визначається як набір особистісних певних властивостей.

Дослідниця також надає складники зрілої особистості, які вона виокремила після аналізу досліджень вітчизняних і зарубіжних публікацій: наявність стійкої єдності особистісних рис; гнучкість поведінки й самоконтроль; функціональна автономність; стійкі ціннісні орієнтації; толерантність; спроможність активної участі в житті соціуму; розвинене почуття відповідальності; ефективне застосування своїх знань та потенціалу; спроможність активної участі в житті соціуму; уміння конструктивно розв'язувати життєві проблеми тощо [10, с. 119].

Отже, феномен особистісної зрілості зумовлено тим, що: вагомим є аналіз психологічних якостей особистості, які у сучасному суспільстві грають активну трансформаційну роль; не вистачає чіткішого окреслення поняття «особистісна зрілість» та індикаторів особистісної зрілості.

1. 2. Особистісна зрілість старшокласників як психологічна проблема

Становлення особистісної зрілості є складним, тривалим та динамічним процесом, що має свої особливості на кожному віковому етапі розвитку особистості. Особливо значущим у розбудові особистісної зрілості вважають період ранньої юності через те, що в цьому віці складаються психологічні резерви, що надають можливість підвести самосвідомість юнаків до періоду дорослості.

Л. В. Потапчук [9] у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, старшокласники вступають у світ дорослих відносин, засвоюють загальні духовні

цінності, формують свої погляди та свої переконання. Автор називає цей вік сприятливим для розвитку відповідальності, здатності до активної участі в житті суспільства, самостійності, до розв'язання власних проблем самовизначення. Розвиток і становлення особистісної зрілості у віці ранньої юності залежить від усвідомлення себе як «Я», яке визначається як здатність свідомо й самостійно ставити перед собою мету своєї діяльності та передбачати її результати. У ранньому юнацькому віці прагнення до ствердження свого «Я» являє собою комплекс ціннісно-сміслових, потребнісно-мотиваційних та інтегративних утворень, що є найважливішим показником функціонування суб'єктивності [9, с. 4-5].

А. В. Массанов [6] звертає увагу на наступність розвитку видів зрілості особистості: після біологічної й фізіологічної зрілості настає психічна зрілість, ознаками якої є сформованість інтелектуальних, сенсорних та мнемічних функцій людини. Після неї настає моральна й світоглядна зрілість – це вже розглядається як ознаки соціальної зрілості особистості. Автор розглядає соціальну зрілість старшокласників як завершеність особистісного й професійного самовизначення, їхню спроможність бути самостійними в прийнятті важливих рішень щодо власної долі. На розвиток соціальної зрілості певний вплив мають психологічні суперечності, характерні для раннього юнацького віку, які сприяють перетворенню особистості. Згідно з Е. Еріксоном, юнаки раннього віку мають завершити формування образу «Я», самовизначитися особистісно та професійно. Загалом успішне самовизначення автор і вважає показником соціальної зрілості особистості [6, с. 54-55].

О. А. Солнцева [11] у своєму дослідженні розглядає соціальну зрілість старшокласників, спираючись на визначення цього віку як старшого підліткового, оскільки автор роботи спирається на визначення «ранній юнацький вік», ці розбіжності в подальшому викладенні не будемо вказувати.

Ранній юнацький період вирізняється різномірними характеристиками соціальної зрілості. Зміни відбуваються в поведінковій, інтелектуальній, емоційній сферах та впливають на появу потреб у самоствердженні та спілкуванні, на новий рівень раннього юнацького віку. Учні старшої школи відкриті для відносин із соціумом, вони прагнуть отримати різну інформацію для побудови свого

внутрішнього світу та реалізації поведінкових актів, відбувається націленість на зміну соціальних ролей. Під час процесу соціалізації відбувається переоцінка цінностей, критичне осмислення досвіду батьків, нових уявлень про своє майбутнє. Юнаки раннього віку виходять на якісно нову соціальну позицію, яка формує свідоме ставлення до себе як до члена суспільства. Автор статті наводить компоненти соціальної зрілості, які визначають у європейській гуманітарній науці: 1) свобода – особистісна та соціальна; 2) соціальний діалог та співробітництво; 3) взаємодія та кооперація між старшими поколіннями, соціумом та юнаками й дівчатами [11, с. 311-313].

Підсумовуючи вищезазначене, можемо констатувати, що соціальна зрілість старшокласників – це процес опанування моделей поведінки, правил, норм, цінностей, формування, почуттів, здібностей, свідомості завдяки входженню в культуру суспільства та реалізацією юнаком соціальних зав'язків, сформованість, соціальних норм і цінностей, певних соціальних якостей як суб'єкта суспільних відносин.

М. С. Школьна [15] окреслює ранню юність як період формування світогляду, системи оцінювальних суджень, переконань та ідеалів, в цей час закладаються соціальні установки юнаків, підсилюється здатність до самоспоглядання, активно формуються соціальні якості людини. Юнацький вік визначається прагненням знайти власне місце в системі суспільних зв'язків дорослих, це проявляється в орієнтації дівчат і юнаків безпосередньо на соціальні норми – стандарти правил поведінки та діяльності, смислові правові й моральні принципи, які регулюються за допомогою санкцій [15, с. 60].

Актуальним у цьому віці стає особистісний аспект рефлексії, який сприяє формуванню новоутворень особистості, які окреслюють цілісний образ «Я» юнацтва та допомагають самовдосконаленню особистості. Особистісну рефлексію психологи розуміють як процес переосмислення, як механізм поділу кожної підструктуру унікального «Я» («Я» – «фізичне тіло», «Я» – «біологічний організм», «Я» – «соціальна істота» тощо). Ранній юнацький вік щодо формування світоглядних орієнтацій, реалізації потенцій власного «Я» та розвитку громадянської активності є сенситивним. Центральним психологічним новоутворенням старшокласників є

становлення стабільного образу «Я» та стійкої самосвідомості. Науковці це пов'язують із посиленням особистісного контролю, нової стадії розвитку інтелекту, саморозвитком [15, с. 64-65].

Характерною рисою періоду ранньої юності є складання життєвих планів. Життєвий план з'являється в результаті синтезу цілей, які ставить перед собою юнак, і, як наслідок, утворюється «піраміда» мотивів, відбувається становлення ядра ціннісних орієнтацій, що переходять поступово у прагнення. У ранньому юнацькому віці здійснюються кардинальні зміни в мотивації. На перший план виходять ті мотиви, які пов'язані зі світоглядом, із планами на майбутнє. Структура мотивів вирізняється суспільно значущими й ціннісними мотивами. Головними мотиваційними напрямками цього періоду є самоствердження, самопізнання, самовиявлення [15, с. 66]. Перед особистістю у період раннього юнацького віку постає проблема самовизначення як процесу вироблення своєї власною позицією.

М. С. Школьна розкриває чинники самовизначення в ранній юності [15, с. 68]. Дивись таблицю 1.3.

Таблиця 1.3

Чинники самовизначення в ранній юності

С А М О В И З Н А Ч Е Н Н Я	– формування в юнаків та дівчат уявлення про світ;
	– формування поглядів на професійно-трудова сферу та процес самореалізації через узгодження внутрішньоособистісних соціально-професійних потреб;
	– яке впливає на формування способів поведінки, визначає активність (або пасивність) старшокласників у соціальних відносинах;
	– розвиток здатності до самопізнання;
	– отримання знань про розв'язання проблем без стресів і депресій;
	– розвиток співпраці задля досягнення позитивних цілей

Отже, ранній юнацький вік є сенситивним для розвитку соціальної зрілості, оскільки формується світогляд, переконання й ідеали, система оцінювальних суджень, активно формуються соціальні якості, закладаються соціальні

настановлення людини; розвивається потреба до самовиховання; відбувається інтенсивне соціальне становлення молоді.

1.3. Зв'язок стилю сімейного виховання і особистісної зрілості старших школярів

«Стиль сімейного виховання» у психологічній літературі належить до багатозначного та широкого категоріально-понятійного апарату дитячо-батьківських взаємин, яке містить компоненти:

- емоційний компонент – ставлення та переживання ставлення батьків до дитини;
- когнітивний компонент – особливості розуміння та сприйняття характеру дитини;
- поведінковий компонент – поведінкові стереотипи, які застосовується відносно дитини.

Дослідники феномену вважають емоційний компонент визначальним найважливішим Батьківський стиль – це характерні, узагальнені, ситуаційно неспецифічні способи спілкування батьків зі своєю дитиною, це образ дій стосовно дитини [8, с. 120].

Добре пояснюють механізми впливу батьків на особистість дитини схема стилів сімейного виховання психолога Е. Счіфера, який оцінює позиції дитини на перетині двох полярних осей координат [8, с. 115]. Дивись рисунок 1.1.

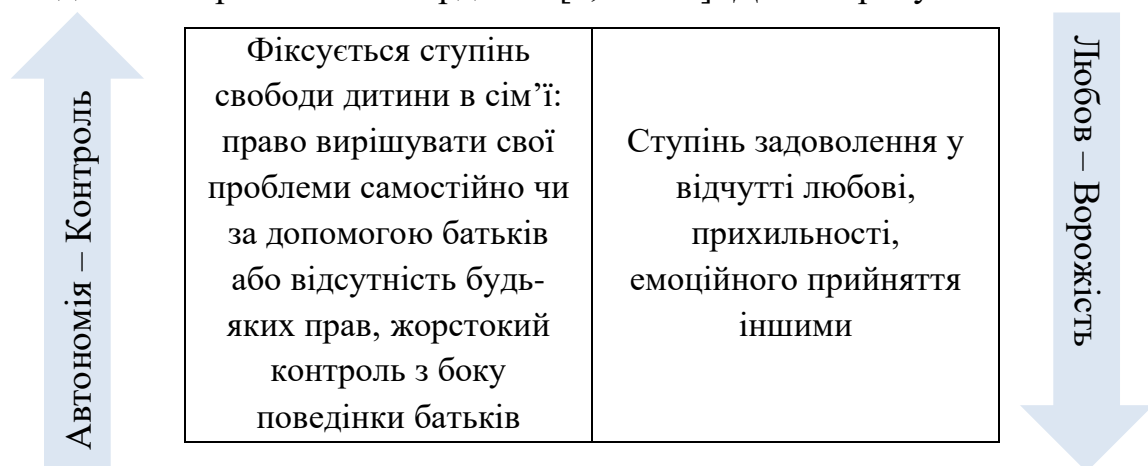

Рис. 1. 1. Двомірна оцінка стилю виховання за Е. Счіфером

На думку багатьох психологів, двомірна оцінка стилю оцінка на двох осях одночасно статусу дитини, надає ключ до розуміння багатьох характерологічних особливостей людини: образу Я – відчуття нею самоцінності, впевненості у собі, здатності виявляти наполегливість та віру у власні сили в досягненні мети. Згідно Е. Счіфером, перетини цих двох вимірів батьківського ставлення складають 4 основні поля виховання:

- ✓ авторитарне (нелюбові-залежності)
- ✓ гіперопіки (любові-залежності);
- ✓ демократичне (любові-автономії);
- ✓ та ігноруюче (нелюбові-автономії).

Високі бали за кожною із цих координат свідчать про панівні стилі виховання в сім'ї: авторитарний, гіперопіка, демократичний та ігноруючий [8, с. 115].

Е. Еріксон стверджував, що найбільш важливими є два вектори виховного впливу родини – батьківське прийняття та контроль, об'єднання яких утворює чотири стилі сімейного виховання: 1) авторитарний; 2) авторитетний; 3) відсторонений; 4) потуральний.

Авторитетний стиль сімейного виховання вважається оптимальним стилем, для нього притаманні прийняття й розуміння дитини, батьки застосовують розумні вимоги до неї, постійно контролюють їх дотримання. Стосунки між батьками та дитиною супроводжуються підтримкою та взаєморозумінням [12, с. 88].

Авторитарний виховний стиль проявляється у жорсткому контролі та надмірних вимогах у поєднанні з неухважністю до потреб дитини. Дорослі використовують тактика пригнічення волі, ініціативи й потреб дитини. У ставленні батьків мають місце накази та погрози, агресія й тиск, насильство.

Ознакою відстороненого виховного стилю є ізольованість і нечутливість до потреб дитини, обмаль правил та обмежень. Причиною тактики невтручання у життя дитини може бути ліберальні погляди на виховання батьків, виховна безпорадність зайнятість власними інтересами.

Потуральний стиль сімейного виховання визначається значною свободою дитини, обмеженою кількістю вимог та правил. В основі гіперопіки лежить

безрозсудна любов батьків до дитини, але це породжує її егоїстичність та інфантилізм [12, с. 88-89].

Розглянемо вплив цих стилей виховання на психічний розвиток дитини у таблиці 1.4 [12, с. 88-89]:

Таблиця 1. 4

Вплив стилів сімейного виховання

Стилі виховання	Наслідки для психічного розвитку дитини
Авторитетний	Значні соціальні вміння, висока самоповага і самооцінка, велика увага до соціальних і моральних проблем, хороша навчальна успішність
Авторитарний	Середні соціальні вміння, високий рівень тривожності, нестійка самооцінка, несамостійність і підвищена сприйнятливність до впливу ровесників
Потуральний	Низькі соціальні вміння, пасивність, інфантилізм та егоїзм, слабкий самоконтроль, схильність до демонстративної й аморальної поведінки
Відсторонений	Низькі соціальні вміння, занижена самооцінка, високий рівень тривожності та агресивності, схильність до неконтрольованої та аморальної поведінки

А. С. Бастракова [2] у своєму дисертаційному дослідженні висвітлює важливість соціального середовища як важливого чинника особистісного розвитку. Відповідно до усталених психолого-педагогічними постулатів, на розвиток та формування особистості дитини впливають стилі й стратегії міжособистісної взаємодії та сімейної комунікації, батьківська позиція, стиль виховання, батьківське ставлення до дитини. Науковці зазначають, що батьківський вплив є визначальним соціальним фактором, який поширюється на всі життєві сфери [2, с. 48].

Процес виховання в різних родинах суттєво різнитися між собою, тому заведено характеризувати стилі сімейного виховання як найбільш характерні засоби стосунків батьків з дитиною. Методи та засоби батьківського впливу характеризуються:

- ступенем контролю, турботи й опіки;
- щільністю емоційних контактів (емоційно холодний – емоційно теплий);
- кількістю заборон (потуральний – обмежувальний);

- характером керування поведінкою з боку дорослих (авторитарний – демократичний тощо [2, с. 49]).

Для здійснення гармонійного та цілісного розвитку необхідно, щоб батьківський вплив забезпечував дитині спрямування на вільний вибір розв'язання проблем (не без розумних обмежень). Дитині треба навчитися контролювати свої імпульси та взаємодіяти з середовищем. Людина змалку повинна навчитися діяти, приймати рішення, прагнути до малих та великих цілей. Надзвичайно важливими в цьому процесі є прояви певних базових потреб (компетентність, автономія та зв'язок з іншими), які забезпечують оптимальний розвиток особистості. Дослідники даної проблематики виокремлюють наступні необхідні компоненти для оптимального навколишнього середовища розвитку дитини. Розглянемо їх на наступному рисунку 1.2 [2, с. 50]:

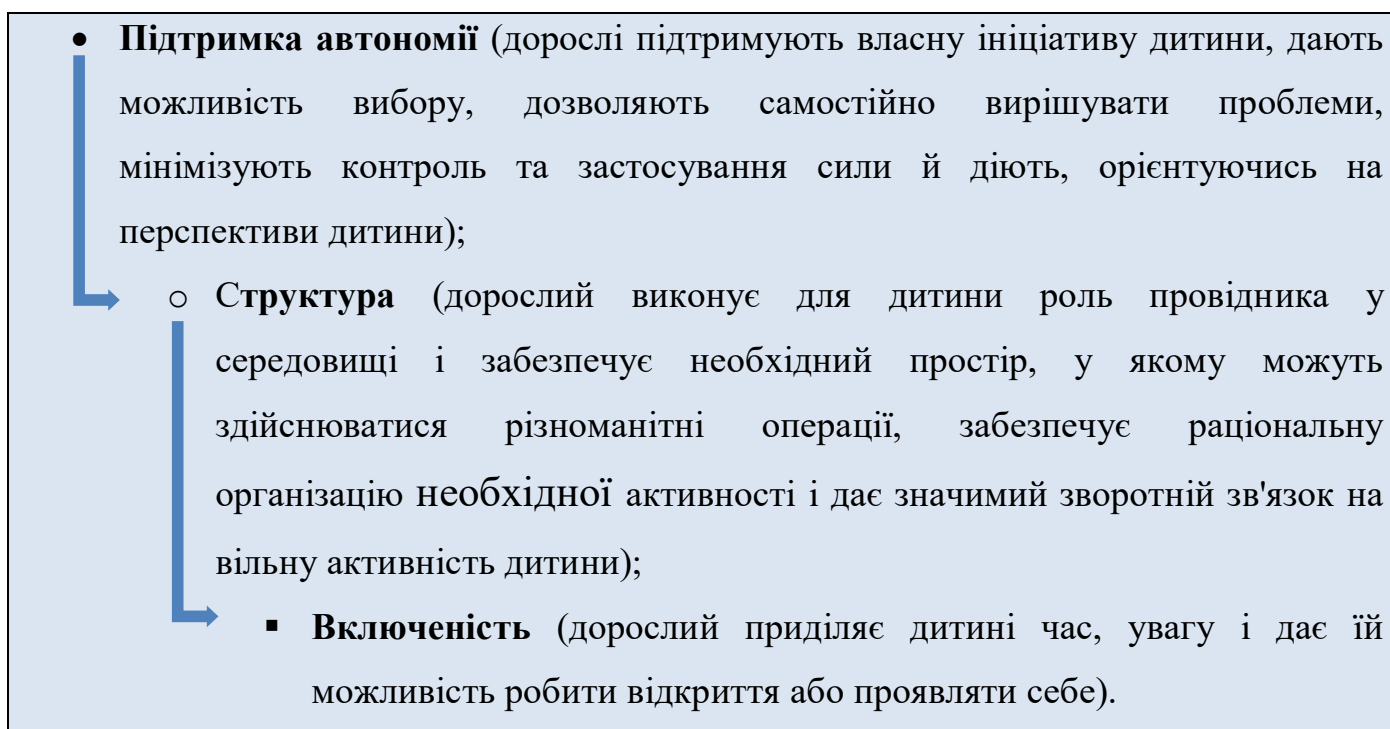

Рис. 1. 2. Компоненти навколишнього середовища оптимального розвитку дитини

Отже, аналіз представлених у психологічній літературі теорій про стилі сімейного та їхній на розвиток особистості юнаків, можна відмітити певні тенденції пригнічення або сприяння розвитку таких особистісних утворень, як: Я-концепції, ціннісних орієнтацій, актуалізації особистісного та професійного самовизначення.

Висновки до 1 розділу

Підводячи підсумки теоретичного особистісної зрілості старших школярів стилю батьківського виховання як чинника його розвитку, можемо стверджувати, що:

1) Особистісна зрілість у процесі розвитку є умовою та критерієм успішної реалізації людиною нових біологічно й соціально обумовлених статусів, функцій та ролей. Головні підходи до розуміння поняття «зрілість» у сучасній психології сконцентровано у розгляді зрілості як загальної тенденції розвитку, змін при збереженні своєї унікальності, здатності до постійного саморозвитку та як розвитку моделі психічної організації на різних вікових етапах. Становлення особистісної зрілості є складним, тривалим та динамічним процесом, що має свої особливості на кожному віковому етапі розвитку особистості. Особливо значущим у розбудові особистісної зрілості вважають період ранньої юності через те, що в цьому віці складаються психологічні резерви, що надають можливість підвести самосвідомість юнаків до періоду дорослості;

2) Ранній юнацький вік є сенситивним для розвитку соціальної зрілості, оскільки формується світогляд, переконання й ідеали, система оцінювальних суджень, активно формуються соціальні якості, закладаються соціальні настановлення людини; розвивається потреба до самовиховання; відбувається інтенсивне соціальне становлення молоді;

3) Стиль сімейного виховання належить до багатозначного та широкого категоріально-понятійного апарату дитячо-батьківських взаємин, яке містить емоційні, когнітивні та поведінкові компоненти;

4) Аналіз теорій про стилі сімейного та їхнього впливу на розвиток особистості дозволяє відмітити певні тенденції пригнічення або сприяння розвитку таких особистісних утворень раннього юнацтва, як: Я-концепції, ціннісних орієнтацій, актуалізації особистісного та професійного самовизначення.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ СТИЛІВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ТА ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ

2.1. Організація та методи дослідження

Дослідження з вивчення зв'язку особистісної зрілості старших школярів та сприйманих стилів сімейного виховання проходило у декілька етапів:

1. Перший етап – підготовче-пошуковий. На цьому етапі вивчалися теоретичні і методичні джерела з досліджуваної проблеми. Визначився загальний напрям дослідження, підбиралися методики щодо подальшого дослідження, формувалися концептуальні та емпіричні гіпотези. Було виділено завдання, методологічні та теоретичні основи щодо досліджуваної теми.

2. Другий етап – емпірично-аналітичний. На цьому етапі був зібраний первинний емпіричний матеріал за допомогою опитування.

3. Третій етап – обробка та узагальнення отриманих результатів емпіричного дослідження методами математико-статистичної обробки та інтерпретаційними методами.

Вибір емпіричних методів був зумовлений темою нашої роботи. Враховуючи мету дослідження та спираючись на результати теоретичного аналізу, ми підбрали діагностичні методики, які б допомогли з'ясувати рівень особистісної зрілості учнів старшої школи, дослідити мотивацію згідно задоволеності потреб старшокласників та дослідити стиль сімейного виховання.

Ми проаналізували методики, що дозволяють діагностувати стиль сімейного виховання сім'ї задля вирішення завдань нашого дослідження та з'ясували, що в роботах українських науковців широко використовується методика «Стратегії сімейного виховання» [13, с. 267-270]. Методику використовували як для батьків, так і для юнаків та дорослих людей, вивчаючи впливи сімейного виховання на подальше життя особистості.

Вибираючи дослідницький інструментарій, ми керувались тим, щоб використати апробовані та стандартизовані методики, які носили б

взаємодоповнюючий характер. Дослідження проводилось на професійно-етичних принципах конфіденційності, добровільної участі в ньому досліджуваних.

Було підібрано діагностичний комплекс, що включав такі методики:

1. Тест-опитувальник особистісної зрілості Ю. Гільбуха.
2. Тест діагностики ступеня задоволеності потреб за А. Маслоу.
3. «Стратегії сімейного виховання» [13, с. 267-270].

Наведемо стислий опис використаних діагностичних методик:

1. *Тест-опитувальник особистісної зрілості Ю. Гільбуха.* Тест вважається одним із перших українських тестів, який є першою стандартною методикою в галузі вимірювання зрілості особистості. Він відповідає надійності й достовірності, що доведено багаторічним використанням і популярністю у вітчизняних та закордонних дослідженнях.

Тест має 5 шкал: 1) мотиваційна орієнтація на соціально значимі життєві цілі; 2) ставлення до свого «Я»; 3) почуття громадянського обов'язку; 4) життєва позиція; 5) здатність до психологічної близькості з іншою людиною (опис шкал і норм див. у додатку Б).

2. Тест діагностики ступеня задоволеності потреб за А. Маслоу. Методика дозволяє зрозуміти, які потреби на даний момент є для респондента найважливішими. Використання тесту за А. Маслоу в нашому дослідженні є необхідним з кількох причин. По-перше, теорія А. Маслоу дозволяє ідентифікувати, наскільки добре задоволені базові та вищі потреби особистості, що безпосередньо пов'язано з рівнем її особистісної зрілості. Сімейне виховання, в свою чергу, відіграє ключову роль у формуванні здатності до задоволення цих потреб, оскільки воно встановлює основи для розвитку самооцінки, соціальних навичок та самореалізації. Також діагностика цією методикою дозволяє визначити, які саме потреби вищих рівнів (наприклад, потреба в самотвердженні та самоактуалізації) можуть бути недостатньо задоволені в результаті особливостей сімейного виховання. Це може допомогти виявити потенційні прогалини в сімейному вихованні, які можуть перешкоджати розвитку особистісної зрілості. Наприклад, недостатня увага до емоційних потреб дитини може вплинути на її здатність формувати стабільні та близькі міжособистісні відносини. Методика містить 4 шкали: потреба в безпеці;

соціальні потреби; потреба в самоствердженні та потреба в самоактуалізації. (норми представлені в додатку Б)

3. «Стратегії сімейного виховання» [13, с. 267-270]. Дана методика допомагає визначити домінуючого стилю виховання домінуючий стиль виховання у сім'ї, означити специфіку дитячо-батьківських відносин з позиції раннього юнацького віку. Методика містить наступні шкали: 1) авторитетний (демократичний) стиль виховання (співробітництво); 2) авторитарний (автократичний) стиль виховання (домінування); 3) ліберальний (поблажливий) стиль виховання (відсутність заборон та обмежень); 4) індіферентний (байдужий) стиль виховання (норми та опис шкал представлені в додатку Б).

Математична обробка даних була здійснена за допомогою комп'ютерного пакету статистичних програм SPSS (версія 22.0): описова статистика, ранговий коефіцієнт кореляції Спірмена.

У проведеному дослідженні взяли участь 50 учнів 10-х класів ліцею 15-16-ти років: із них хлопців – 23; дівчат – 27. Усі респонденти були детально проінструктовані щодо правильного виконання опитувальників. Дослідження проводилося анонімно, у бланках відповідей досліджувані вказували тільки вік і стать. Дослідження проводилось онлайн за допомогою Google Forms.

Методики дослідження підібрані таким чином, щоб охопити необхідні показники для реалізації поставленої мети. Описаний набір методик дає можливість перевірити гіпотезу нашого дослідження про те, що існує зв'язок між рівнем особистісної зрілості учнів старшого шкільного віку та особливостями стилю батьківського виховання у сім'ї – ліберальний та авторитарний стилі виховання пов'язані з нижчим рівнем особистісної зрілості у старших школярів.

2.2. Результати емпіричного дослідження особистісної зрілості учнів старшої школи

Розглянемо результати за тестом-опитувальником особистісної зрілості Ю. Гільбуха, узагальнені результати представлені в таблиці 2.1, 2.2 та проілюстровано на рисунку 2.1.

Таблиця 2.1

Узагальнені результати дослідження старшокласників за тестом-опитувальник особистісної зрілості Ю. Гільбуха

Шкали	Середнє значення	Стандартне відхилення	Рівень прояву
Мотивація досягнень	16,01	5,811	Високий
Ставлення до свого «Я»	24,37	4,055	Задовільний
Почуття громадянського обов'язку	6,12	3,263	Задовільний
Життєва позиція	15,39	5,174	Задовільний
Психологічна близькість з іншою людиною	9,9	3,277	Задовільний
Інтегральна оцінка особистісної зрілості	49,44	5,378	Задовільний

Аналіз результатів дослідження особистісної зрілості старшокласників за методикою Ю. Гільбуха виявив, що мотивація досягнень серед учасників має найвищий показник порівняно з іншими вимірюваними шкалами. Це вказує на значну орієнтованість старшокласників на успіх і визнання в освітніх та особистісних досягненнях. Ставлення до свого «Я» також демонструє високі значення, що свідчить про розвинене розуміння власних потреб, цінностей та особливостей серед цієї групи молоді. На противагу, соціальний обов'язок, життєва позиція та психологічна близькість з іншою людиною мають помірні середні показники, це показує певні складнощі серед старшокласників у взаємодії з суспільством та встановленні глибоких емоційних зв'язків. Так ці показники є ознаками викликів у розумінні та виконанні соціальних обов'язків, вибудовуванні стійкої особистої філософії або в налагодженні тривалих міжособистісних відносин.

Інтегральна оцінка, яка враховує всі вимірювані параметри, знаходиться на задовільному рівні, каже про наявність базової особистісної зрілості, але також підкріплює потребу в подальшому особистісному розвитку.

Таблиця 2.2

Відсотковий розподіл результатів дослідження старшокласників за тестом-опитувальником особистісної зрілості Ю. Гільбуха

Шкали	Рівні особистісної зрілості			
	низький	задовільний	високий	дуже високий
Мотивація досягнень	18%	32%	40%	10%
Ставлення до свого «Я»	8%	36%	30%	16%
Почуття громадянського обов'язку	18%	58%	18%	6%
Життєва позиція	16%	34%	32%	16%
Психологічна близькість з іншою людиною	16%	56%	20%	8%
Інтегральна оцінка особистісної зрілості	16%	44%	28%	12%

Аналіз відсоткового та кількісного розподілу результатів дослідження старшокласників за тестом-опитувальником особистісної зрілості Ю. Гільбуха, представлений на рис. 2.1, виявив, що мотивація досягнень є високою у великій частини учасників, з 40% респондентів, які показали високий рівень і 10%, що досягли дуже високого рівня. Це свідчить про значну кількість старшокласників, що орієнтуються на успіх і самореалізацію. Ставлення до свого «Я» також демонструє позитивні тенденції, адже більшість учасників мають задовільний до високого рівня особистісної самооцінки. Невелика частина учасників має низький рівень. Соціальний обов'язок показує, що більшість учасників відчувають зобов'язаність до суспільства на задовільному рівні, але менша частина виявляє високий або дуже високий рівень, що каже про меншу залученість деяких старшокласників у соціальні аспекти життя. Життєва позиція стабільна із рівним розподілом між задовільним, високим та дуже високим рівнями, що показує здатність учасників досягати особистісної відповідності та впевненості у своїх життєвих орієнтирах.

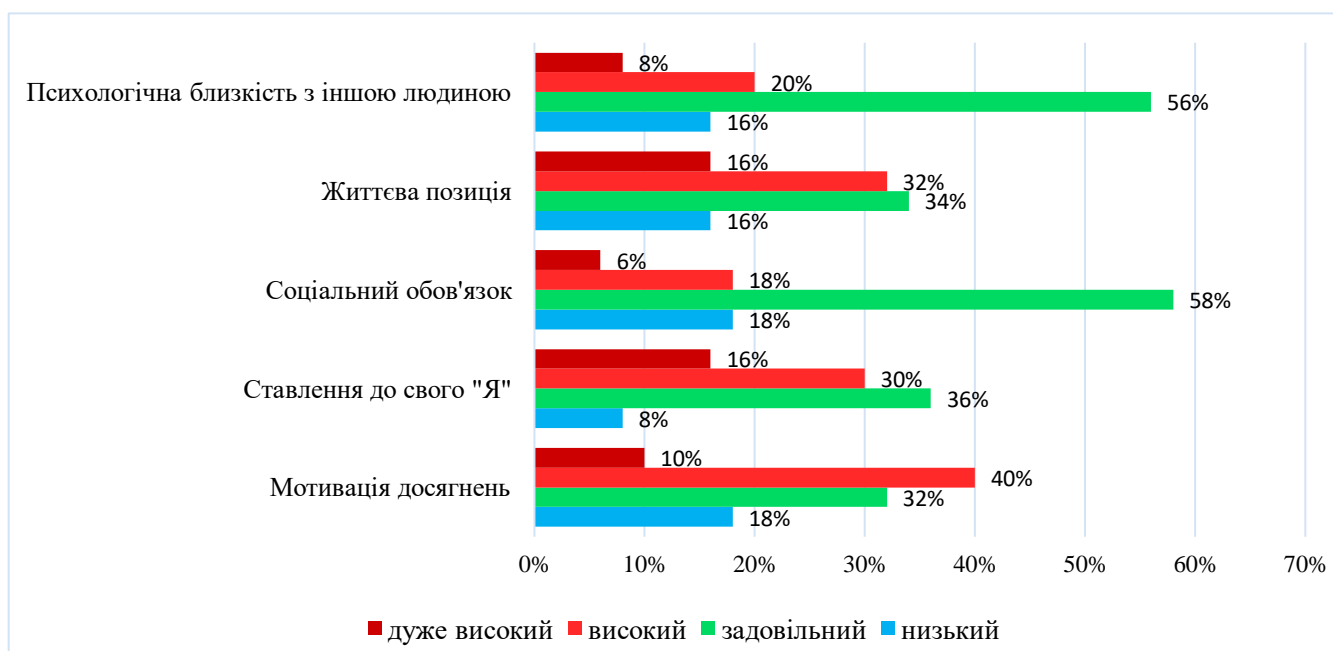

Рис. 2.1. Розподіл рівнів особистісної зрілості старших школярів за тестом-опитувальником Ю. Гільбуха

Психологічна близькість з іншою людиною переважно на задовільному рівні, тобто є труднощі у формуванні глибоких емоційних зв'язків у деяких учасників, що може бути пов'язано із переживаннями вікових змін та пошуком власної ідентичності. Інтегральна оцінка підкреслює, що більшість учасників має задовільний рівень особистісної зрілості, проте існує помітна кількість тих, хто досяг вищих рівнів.

Шкала орієнтації на мотивацію досягнень демонструє такі результати: 10% респондентів мають дуже високий рівень, високий рівень мають 40% респондентів, тож бачимо, що половина старшокласників прагнуть до самореалізації, досягненню високих результатів та самостійності у власному житті, вони усвідомлюють свої ресурсні можливості та вміють їх використовувати це найбільша кількість учасників які прагнуть до самостійності. 32% мають задовільний рівень, можна припустити, що ці респонденти не завжди ефективно використовують свої здібності щодо самореалізації. У 18% юнаків та дівчат низький показник за цією шкалою, це говорить, що вони не прагнуть до самореалізації та самоактуалізації, не користуються власними ресурси у життєвому просторі або не усвідомлюють їх.

Шкала відношення до власного «Я» презентує такі підсумки: 16% респондентів мають дуже високий рівень, 30% – високий рівень, 36% задовільний та

8% низький. Дуже високий та високий рівень (46% загалом) свідчать про адекватну самооцінку респондентів, розуміння власної ролі у житті. Задовільний та низький результат характерні для людей, які мають неадекватну сформовану самооцінку, що в подальшому впливає на рівень особистісних посягань, вміння ставити мету у співвідношенні зі своїми здібностями.

Дуже високий рівень показника життєвої установки мають 16% респондентів та високий рівень становлять 32% респондентів. Це означає, що респонденти з такими показниками вміють регулювати свої емоційні прояви не тільки у повсякденному житті, але й у трудній ситуації, це є одним з показників життєстійкої людини. Показник задовільного рівня має 34%, а незадовільного 16%. Це може свідчити, що дана група старшокласників не розуміють власних емоційних проявів, не володіють навичками саморегуляції, їм важко раціонально оцінювати трудну ситуацію.

Остання шкала показує рівень здатності до психологічної близькості з іншою людиною. Дуже високий – 8%, високий – 20%, задовільний – 56% та незадовільний – 16%. Високі показники свідчать про здібність емпатії, вмінню слухати іншу людина та потребу близькості з нею – ці показники становлять невід’ємну частину у формуванні життєстійкості, адже вони вміють встановлювати міжособистісні відносини. Низькі показники говорять про те, що людина не розуміє, не відчуває свого співрозмовника, як результат – неналагоджені взаємини з соціальним оточенням. Розглянемо інтегральну оцінку особистісної зрілості на наступному рисунку 2.2.

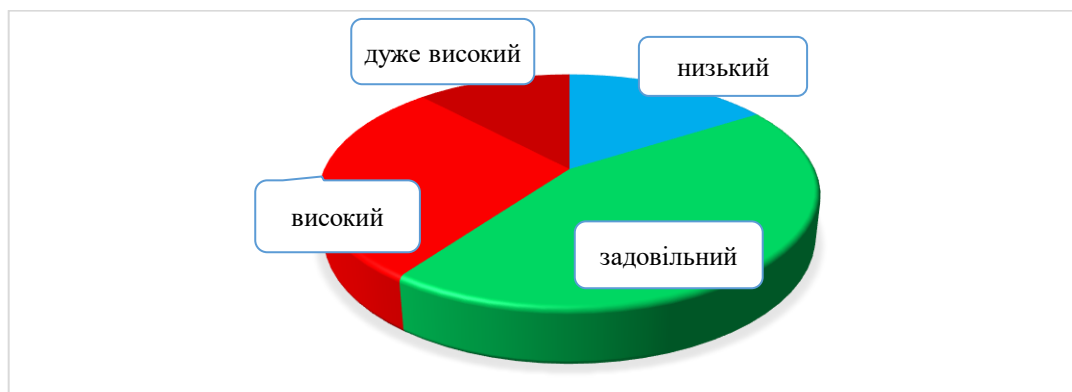

Рис. 2.2. Інтегральна оцінка особистісної зрілості старших школярів за тестом-опитувальником Ю. Гільбуха

Як бачимо з вищезначеної діаграми, 40% старшокласників мають високий та дуже високий рівень особистісної зрілості, 44% задовільний та 16% низький. Слід зазначити, що рівень особистісної зрілості за сумарною оцінкою дуже високого, високого та задовільного рівнів складає 84% – цілком прийнятний рівень особистості.

2.3. Результати емпіричного дослідження задоволеності потреб старшокласників

Як було зазначено вище, ми досліджуємо ступень задоволеності основних потреб старшокласників за допомогою тесту діагностики ступеня задоволеності потреб за А. Маслоу. Це дозволить зрозуміти, які потреби на цей час є для досліджуваних найважливішими. Середні результати дослідження заносимо до таблиці 2.3 та 2.4.

Таблиця 2.3

Узагальнені результати дослідження старшокласників за тестом діагностикою ступеня задоволеності потреб за А. Маслоу

Шкали	Середнє значення	Стандартне відхилення	Рівень задоволення
Потреба в безпеці	15,66	6,092	Помірний
Соціальні потреби	18,1	3,955	Помірний
Потреба в самоствердженні	17,58	3,135	Помірний
Потреба в самоактуалізації	18,98	4,278	Помірний

Узагальнені результати дослідження старшокласників за тестом діагностикою ступеня задоволеності потреб за А. Маслоу показують, що соціальні потреби, потреба в самоствердженні та потреба в самоактуалізації мають помірний рівень задоволення, потреба в безпеці задовольняється помірно, але ближче до зниженого рівня. Тобто старшокласники перебувають на середньому рівні задоволення своїх основних потреб, які охоплюють діапазон від відчуття безпеки до прагнення до самоактуалізації.

Відсотковий розподіл результатів дослідження старшокласників за тестом діагностики ступеня задоволеності потреб за А. Маслоу

Шкали	Ступінь задоволеності основних потреб				
	низький	знижений	помірний	підвищений	високий
Потреба в безпеці	0%	48%	38%	14%	0%
Соціальні потреби	0%	8%	70%	22%	0%
Потреба в самоствердженні	0%	20%	60%	8%	12%
Потреба в самоактуалізації	12%	20%	56%	12%	0%

Аналізуючи результати дослідження старшокласників за тестом діагностики ступеня задоволеності потреб за А. Маслоу, ми бачимо, що в більшості випадків старшокласники мають помірний рівень задоволеності своїх основних потреб. Найвищий відсоток помірної задоволеності спостерігається в категорії потреби в самоствердженні (60%) та потреби в самоактуалізації (56%), що вказує на те, що більшість старшокласників відчувають середній рівень задоволення цих потреб.

Складемо діаграму за результатами діагностики ступеню задоволеності потреб старшокласників за А. Маслоу та проаналізуємо її детально (рис. 2.3.)

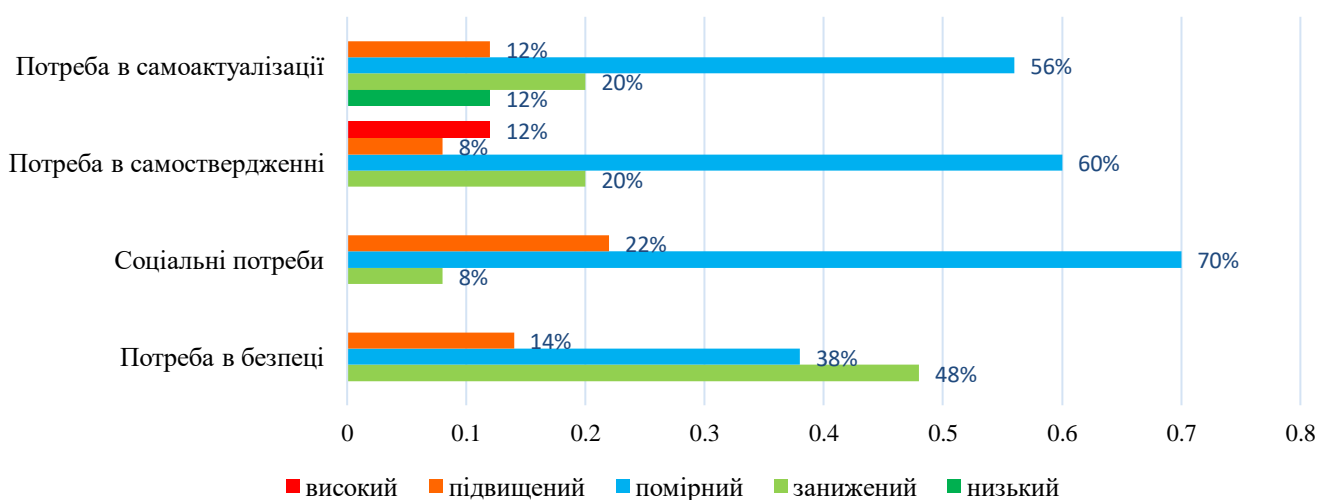

Рис. 2.3. Відсотковий розподіл ступеня задоволеності потреб за А. Маслоу старших школярів.

Розглянемо результати за шкалою «потреба у безпеці»: у 14% старшокласників виявлено підвищений рівень задоволення потреби. Ця частка відчувається захищеною має достатнє відчуття стабільності та впевненості. Помірний рівень виявлено у 38% респондентів, у них може час від часу також виникати почуття тривоги та страху. Занижений рівень виявлено у більшості – 48% говорить про існування певних проблем, що цілком виправдано під час війни. Можна припустити, що, вплив потреб у безпеці блокує прагнення юнаків до змін, оскільки це може супроводжуватися ризиком, помилками, тривогою.

Проаналізуємо показники шкали «соціальна потреба»: у 8% опитуваних виявлено знижений ступінь задоволення потреби, цим старшокласникам не вистачає включеності у групу однолітків, стосунків з ними, спілкування, бажання бути зрозумілими іншими. Несприятливі соціальні умови можуть блокувати задоволення інших духовних потреб. З цими показниками ми пов'язуємо також вплив війни на можливість постійних контактів з однолітками. Значна більшість, а саме 70% респондентів також можуть іноді відчувати брак соціальних контактів, хоча ця потреба менш виражена. Підвищений рівень задоволеності виявлено у 22% говорить про те, що соціальні потреби для цих юнаків не мають особливої важливості.

За шкалою «Потреба самоствердження» 12% отримали високі показники, у 8% вони підвищені. Можна зробити висновки, що у цих респондентів нема проблем з пізнанням власного потенціалу або сильних сумнівів, щодо свого місця у світі. 60% респондентів можуть іноді відчувати сумнів у своїх здібностях, недостатню реалізацію своїх здібностей, хоча ця потреба менш виражена. Занижений рівень виявлено у 20% старшокласників, це говорить про те, що мотиви самоствердження для цих юнаків мають особливу важливість.

За шкалою «Потреба самоактуалізації» знижені показники виявлено у 20% опитуваних, низькі у 12%. Це бажання прагнути нового, розвивати свої сили та здібності, займатися справою, яка потребує повної віддачі. Помірний рівень цієї потреби виявлено в 56% старшокласників. Підвищений рівень у 12% юнаків.

Отже, було з'ясовано, що більшість старшокласників мають помірні рівні потреби у безпеці та самоствердженні. Їм хочеться почувати себе більш включеними в групу однолітків, але через брак соціальних контактів ця потреба не задоволена

повною мірою. Можливо, що це пов'язано з рівнем самоактуалізації старшокласників.

Для аналізу зв'язків між результатами особистісної зрілості за тестом-опитувальником Ю. Гільбуха та ступені задоволеності основних потреб за А. Маслоу ми використали кореляцію Спірмена (r -Спірмена) та виявили різної значущості кореляційні зв'язки. Результати представлені у таблиці 2.5 (повну таблицю див. у Додатку А).

Таблиця 2.5

Кореляційні зв'язки між показниками особистісної зрілості та ступенем задоволеності основних потреб за допомогою r -Спірмена

Особистісна зрілість Основні потреби	Мотивація досягнень	Ставлення до свого «Я»	Почуття громадянського обов'язку	Життєва позиція	Психологічна близькість з іншою людиною	Інтегральна оцінка особистісної зрілості
Потреба в безпеці					0,374*	
Соціальні потреби			0,493**		0,399*	
Потреба в самоствердженні	0,403*					0,382*
Потреба в самоактуалізації	0,509**					

Примітка: ** - кореляція значуща на рівні $p < 0,01$; $r_{кр.} = 0.410$.

* - кореляція значуща на рівні $p < 0,05$; $r_{кр.} = 0.317$.

Згідно з математико-статистичними підрахунками сили кореляційних зав'язків можемо позначити, що:

1) Виявлено статистично-значущий зв'язок між потребою в безпеці та аспектом особистісної зрілості таким як «Психологічна близькість з іншою людиною» (на рівні $p \leq 0,05$). Це означає, що старшокласники, які відчують вищий рівень психологічної близькості з іншими людьми, також мають тенденцію мати більш задоволену потребу в безпеці. Тобто відносини, що характеризуються близькістю та довірою сприяють почуттю безпеки особистості;

2) Існує позитивна кореляція між рівнем задоволеності соціальних потреб та соціальними аспектами особистісної зрілості, як громадянський обов'язок (на рівні

$p \leq 0,01$) та психологічна близькість з іншою людиною (на рівні $p \leq 0,05$). Так, старші школярі, які активно включені у соціальне життя школи через самоврядування, волонтерство чи групи підтримки, часто відчують більшу задоволеність своїх соціальних потреб. Вони відчують себе корисними та цінними членами спільноти, що підвищує їхню відповідальність та зміцнює зв'язки з однолітками та вчителями. Для старшокласників також важливим є аспект психологічної близькості, який включає відносини на основі довіри, взаєморозуміння та емоційної підтримки, що забезпечує їм емоційну підтримку у період підліткових змін і збільшує впевненість у соціальних взаємодіях, що в цілому підвищує задоволення їх соціальних потреб;

3) Потреба в самоствердженні позитивно корелює з «Мотивацією досягнень» та з «Інтегральною оцінкою особистісної зрілості» (на рівні $p \leq 0,05$). Виходячи з цього, індивіди, які прагнуть досягнути значних результатів і мають високий рівень особистісної зрілості, схильні активно шукати способи виразити себе і підтвердити свої здібності у соціальному контексті. Мотивація досягнень спонукає їх до встановлення та досягнення амбіційних цілей, що в свою чергу може сприяти зміцненню їхньої самооцінки та впевненості у власних силах, а отже, і збільшенню потреби в самоствердженні. Інтегральна оцінка (загальний рівень особистісної зрілості) також вказує на те, що старшокласники з більш розвиненими особистісними характеристиками мають сильніше бажання підтверджувати свою унікальність і значущість в соціальних взаємодіях;

4) Виявлено позитивні статистично значущі кореляційні зв'язки між потребою в самоактуалізації та аспектом особистісної зрілості старших школярів – мотивацією досягнення (на рівні $p \leq 0,01$). Самоактуалізація – це процес реалізації власного потенціалу, що включає стремління до особистісного росту та розвитку. Мотивація досягнення відіграє ключову роль у цьому процесі, оскільки вона стимулює індивіда прагнути до високих цілей та досягати значних успіхів. Зокрема, старші школярі, які мають високу мотивацію досягнення, часто виявляють бажання перевершити себе у навчанні, спорті, мистецтві або інших сферах, що є проявом їхнього стремління до самоактуалізації. Високий рівень мотивації забезпечує необхідну наполегливість і витривалість для їх досягнення.

Отже, з математико-статистичних підрахунків ми можемо зробити висновок, що зрілість особистості старших школярів тісно пов'язана з їх здатністю задовольняти свої основні потреби. Зокрема, психологічна близькість, соціальний обов'язок, мотивація досягнень та здатність до самоактуалізації значно впливають на їхнє емоційне благополуччя та соціальне задоволення.

2.4. Опис та інтерпретація отриманих результатів дослідження стилів сімейного виховання та його зв'язку з особистісною зрілістю у старших школярів

У ході аналізу одержаних результатів за допомогою опитувальника «Стратегії сімейного виховання», на питання якого відповідали юнаки та дівчата, визначено кількісний та відсотковий розподіл стратегій. Узагальнені результати представлено в таблиці 2.6 та 2.7.

Таблиця 2.6

Узагальнені результати дослідження старшокласників за методикою «Стратегії сімейного виховання»

Стилі виховання	Середнє значення	Стандартне відхилення
авторитетний (демократичний)	3,64	2,889
авторитарний (автократичний)	2,02	2,285
ліберальний (потуральний)	2,58	2,331
індиферентний (відсторонений)	1,84	1,603

Узагальнені результати дослідження старшокласників за опитувальником «Стратегії сімейного виховання» відображають, що стиль виховання, який старшокласники вважають найбільш розповсюдженим у їхньому досвіді, — це авторитетний або демократичний. Цей стиль характеризується вищим середнім значенням порівняно з іншими стилями. Авторитарний або автократичний стиль та ліберальний або потуральний стиль мають нижчі середні показники, але все ще присутні у деяких взаємодіях. Індиферентний або відсторонений стиль виховання

має найнижче середнє значення, що вказує на його рідкісне використання або менш помітний вплив у вихованні цієї групи старшокласників. Такий розподіл може свідчити про переважання більш відкритих та гнучких підходів у вихованні, які сприяють більшій самостійності та відповідальності у підлітків.

Таблиця 2.7

Відсотковий розподіл стратегій виховання старшокласників за методикою
«Стратегії сімейного виховання»

Стилі виховання	Розподіл стратегій
авторитетний (демократичний)	42%
авторитарний (автократичний)	20%
ліберальний (потуральний)	24%
індиферентний (відсторонений)	14%

Як бачимо, більшість юнаків та дівчат (42%) вказують, що батьки у спілкуванні з ними використовують авторитетний стиль виховання. Батьки цих старшокласників намагаються виховувати своїх дітей відповідальними та самостійними, враховують їхні думки, коли треба, проявляють твердість та вимагають дотримання розумної дисципліни. Така поведінка батьків формує відповідальну соціальну поведінку. 24% юнаків оцінюють стиль виховання батьків як ліберальний або потуральний. Батьки цих дітей надають їм значну свободу, вимоги та правила істотно обмежені. Такий стиль виховання може призвести до інфантилізму, слабкого самоконтролю, схильності до демонстративної поведінки.

На авторитарний стиль виховання в сім'ї вказують 20% респондентів. Він проявляється у жорсткому контролі у поєднанні з неухважністю до потреб дітей, використовується тактика пригнічення та надмірних вимогах. У дітей з таких сімей може спостерігатися високий рівень тривожності, нестійка самооцінка, підвищена сприйнятливність до впливу на особистість. На індиферентний стиль у сім'ї вказують найменша кількість респондентів – 14% сімей, тобто цей стиль демонструє ізоляваність і нечутливість батьків до потреб дитини. Причиною такої тактики може бути виховна безпорадність, погляди на виховання батьків або зайнятість власними інтересами. Отже, ці та інші чинники показують те, що батьки в

переважній більшості проявляють небайдужість до проблем дітей; у сім'ях юнаків та дівчатпанівним є авторитетний, тобто демократичний стиль виховання.

Складемо діаграму за результатами відсоткового розподілу стилів виховання та проаналізуємо (рис. 2.4.)

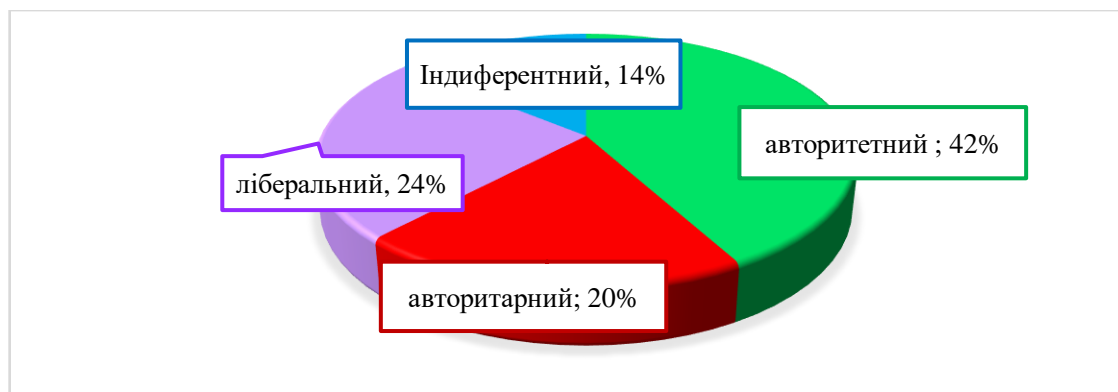

Рис. 2.4. Відсотковий розподіл стилів виховання старших школярів за методикою «Стратегії сімейного виховання»

Також проаналізуємо відсотковий розподіл за стилями виховання та рівнями прояву особистісної зрілості (інтегральний показник), результати представлені у таблиці 2.8

Таблиця 2.8

Відсотковий розподіл за стилями виховання та рівнями прояву особистісної зрілості (інтегральний показник)

Стилі виховання	Рівні особистісної зрілості			
	низький	задовільний	високий	дуже високий
авторитетний (демократичний)	5%	20%	50%	25%
авторитарний (автократичний)	30%	30%	30%	10%
ліберальний (потуральний)	25%	25%	33%	17%
індиферентний (відсторонений)	57%	29%	14%	0%

На основі таблиці 2.8 можна зробити кілька важливих спостережень щодо зв'язків стилів виховання на рівні особистісної зрілості старшокласників:

Авторитетний (демократичний) стиль виявився найефективнішим у формуванні високого і дуже високого рівня особистісної зрілості. Демократичний

підхід, який балансує між дисципліною і свободою, сприяє розвитку самостійності, відповідальності та впевненості у собі.

Авторитарний (автократичний) стиль має змішаний вплив, де більшість студентів розташовані на середніх рівнях зрілості, але мають відносно високий відсоток низького рівня. Суворий контроль та високі вимоги часто призводять до психологічного тиску та стресу, який негативно позначається на загальній зрілості.

Ліберальний (потуральний) стиль показує, що діти, виховані в менш контрольованому середовищі, демонструють більш збалансований спектр рівнів зрілості, але мають менший відсоток дуже високого рівня. Це може відобразити недолік в структурі та напрямленості, яка необхідна для досягнення вищих рівнів зрілості.

Індиферентний (відсторонений) стиль явно демонструє негативний вплив на особистісну зрілість. Більшість учнів мають низькі показники зрілості, що свідчить про нестачу уваги та підтримки від батьків, що є критичними факторами в розвитку стабільної та впевненої особистості.

Для перевірки взаємозв'язку між задоволеності найважливішими основних потреб старшокласників та стилями сімейного виховання було кореляційний аналіз, ми здійснили кореляцію Спірмена (r -Спірмена) та виявили кореляційні зв'язки. Дивись таблицю 2.9 (повну таблицю див. у Додатку А).

За результатами кореляційного аналізу між стилями виховання та задоволенням основних потреб за методом Спірмена можна зауважити наступне:

1) Авторитетний стиль виховання має позитивну кореляцію з потребою в безпеці та потребою в самоактуалізації (на рівні $p \leq 0,05$). Баланс між вимогливістю та підтримкою, характерний для цього стилю, сприяє відчуттю безпеки та розвитку потенціалу старшокласників;

2) Авторитарний стиль виховання показує негативну кореляцію з потребою в безпеці (на рівні $p \leq 0,01$), тобто жорсткість та контроль цього стилю можуть викликати відчуття тривоги або страху серед дітей. Також є негативний зв'язок з потребою в самоактуалізації (на рівні $p \leq 0,05$), що свідчить про обмеження особистісного розвитку та самовираження за цього стилю виховання;

Кореляційні зв'язки між показниками стилю виховання та ступенем задоволеності основних потреб за допомогою r-Спірмена

Основні потреби \ Стилі виховання	Авторитетний	Авторитарний	Ліберальний	Індиферентний
Потреба в безпеці	0,373*	-0,582**	0,318*	-0,411**
Соціальні потреби			0,409*	
Потреба в самоствердженні				
Потреба в самоактуалізації	0,361*	-0,384*		

Примітка: ** - кореляція значуща на рівні $p < 0,01$; $r_{кр.} = 0.410$.

* - кореляція значуща на рівні $p < 0,05$; $r_{кр.} = 0.317$.

3) Ліберальний стиль виховання має позитивний зв'язок з потребою в безпеці та зв'язок з соціальними потребами (на рівні $p \leq 0,05$). Це означає, що свобода та відсутність жорсткого контролю сприяють кращій соціалізації та почуттю безпеки;

4) Індиферентний стиль виховання асоційований із негативною тенденцією щодо задоволення потреби в безпеці (на рівні $p \leq 0,01$), через відсутність підтримки та уваги до потреб дитини. Цей стиль виховання не забезпечує достатньої емоційної підтримки або стабільності, що важливі для відчуття безпеки та стабільності у дітей.

Отже, вибір стилю виховання має вирішальне значення для забезпечення гармонійного розвитку старшокласників, тому важливо знайти оптимальний баланс між наданням підтримки та дозволом на самостійність, що допомагає формувати безпечне та стимулююче середовище для їх зростання. Коли діти відчувають, що їхні потреби враховуються та вони мають простір для самовираження, це сприяє їхній соціальній адаптації та особистісному розвитку.

Для перевірки гіпотези нашого дослідження, аналізу взаємозв'язку між показниками особистісної зрілості за тестом-опитувальником Ю. Гільбуха та стилями виховання в сім'ї за методикою С. Степанова ми використали кореляцію Спірмена (r-Спірмена), що дозволило виявити статистично-значущі кореляційні зв'язки. Розглянемо їх в таблиці 2.10 (повну таблицю див. у Додатку А).

Кореляційні зв'язки між показниками стилю виховання та аспектами особистісної зрілості старшокласників за допомогою r-Спірмена

Стилі виховання \ Особистісна зрілість	Мотивація досягнень	Ставлення до свого «Я»	Соціальний обов'язок	Життєва позиція	Психологічна близькість з іншою людиною	Інтегральна оцінка
авторитетний (демократичний)		0,325*			0,463**	0,318*
авторитарний (автократичний)		-0,467**				-0,392*
ліберальний (потуральний)	-0,601**					-0,514**
індиферентний (відсторонений)					-0,312*	

Примітка: ** - кореляція значуща на рівні $p < 0,01$; $r_{кр.} = 0,410$.

* - кореляція значуща на рівні $p < 0,05$; $r_{кр.} = 0,317$.

Виходячи з даних оцінки сили кореляційних зав'язків, можемо позначити:

1) Існує позитивна кореляція авторитетного (демократичного) стилю виховання в сім'ї та такими показниками особистісної зрілості старшокласників як: психологічною близькістю з іншою людиною (на рівні $p \leq 0,01$), ставленням до свого «Я» та інтегрованим показником (на рівні $p \leq 0,05$). Демократичний підхід у вихованні, який включає підтримку, визнання індивідуальності дитини та спонукання до самостійного прийняття рішень, сприяє розвитку важливих аспектів особистості. Психологічна близькість з іншими людьми розкриває здатність старшокласників до емпатії, встановлення міцних міжособистісних зв'язків, що є складовою соціальної компетентності та емоційної стійкості. Ставлення до свого «Я», тобто самооцінка та самосприйняття, також позитивно корелює з цим стилем виховання, оскільки демократичне середовище часто сприяє відчуттю власної цінності та компетентності. Інтегрований показник особистісної зрілості, що включає кілька аспектів розвитку, також корелює з авторитетним стилем виховання, свідчить про комплексне значення цього стилю для розвитку особистості дитини.

Отже, авторитетний стиль виховання сприяє розвитку конкретних властивостей та забезпечує гармонійний розвиток різних сторін особистості школяра;

2) Виявлено негативну кореляцію авторитарного стилю виховання із ставленням до свого «Я» (на рівні $p \leq 0,01$), а також з загальним показником особистісної зрілості (на рівні $p \leq 0,05$). Авторитарний стиль характеризується жорстким контролем та високими вимогами без достатнього рівня емоційної підтримки та визнання автономії дитини. Такий підхід призводить до зниження самооцінки, оскільки діти можуть відчувати, що їхні власні потреби та почуття недостатньо цінуються або ігноруються. Це, в свою чергу, негативно впливає на їхнє ставлення до себе, зменшуючи відчуття власної вартості та здатності до самостійних досягнень. Коли ж ставлення до свого «Я» знижене, це загалом не сприяє особистісній зрілості, що відображено у її загальному показнику;

3) Ліберальний стиль виховання негативно корелює з мотивацією досягнення та з інтегральним показником (на рівні $p \leq 0,01$) особистісної зрілості старших школярів. Ліберальний стиль, характерний своєю відкритістю та гнучкістю, дозволяє дітям самостійно приймати рішення та самим встановлювати свої межі та цілі. Хоча це також може сприяти розвитку незалежності та самодостатності, відсутність чіткої структури та вимог може також призводити до зниження мотивації досягнення, особливо в академічних та інших діяльностях, що вимагають цілеспрямованості. Крім того, негативний зв'язок з інтегральним показником особистісної зрілості показує, що при ліберальному вихованні діти можуть не повністю розвивати деякі ключові компоненти особистісної зрілості, такі як відповідальність, самодисципліна та здатність до самоорганізації, які важливі для успішної адаптації та досягнення в багатьох сферах життя;

4) Статистично-значущий негативний зв'язок також виявлено між індиферентним стилем виховання в сім'ї та психологічною близькістю з іншою людиною (на рівні $p \leq 0,01$), що каже про те, що індиферентний стиль виховання може значно перешкоджати розвитку здатності до психологічної близькості з іншими людьми у старшокласників. Цей стиль характеризується недостатньою увагою, емоційною віддаленістю батьків або опікунів, що призводить до відсутності емоційної підтримки та відчуття безпеки, необхідних для розвитку довірчих і

глибоких взаємин. Відсутність позитивної взаємодії та емоційної відповіді з боку батьків може спричинити у дітей розвиток тривожності щодо власної цінності та відчуття прийняття іншими. Це, в свою чергу, утруднює формування міцних та здорових стосунків, адже діти не навчаються належним чином виражати свої почуття або розуміти емоції інших. Згідно з цим, старшокласники, які виховуються в індиферентному стилі, можуть мати труднощі з психологічною близькістю, що виявляється у відчутті ізоляції, самотності та проблемах у соціальній адаптації.

Згідно з результати нашого дослідження можемо стверджувати, що **гіпотеза дослідження** про те, що існує зв'язок між рівнем особистісної зрілості учнів старшого шкільного віку та особливостями стилю батьківського виховання у сім'ї – **підтверджена**, тому що ліберальний та авторитарний стилі виховання пов'язані з нижчим рівнем особистісної зрілості у старших школярів, а авторитарний стиль пов'язаний зі зниженим ступінем задоволення потреб у самоактуалізації.

Висновки до 2 розділу

Отримані результати емпіричного дослідження показали, що:

1) Аналіз середніх значень у дослідженні особистісної зрілості старшокласників за тестом-опитувальником Ю. Гільбуха показує, що мотивація досягнень є найвищим показником, відображаючи сильну орієнтованість молоді на успіх та визнання. Саморозуміння, міжособистісні взаємодії та розуміння громадянського обов'язку визначаються на задовільному рівні. Інтегральна оцінка на задовільному рівні вказує на досягнення базового рівня особистісної зрілості. 40% учнів мають високий та дуже високий рівень особистісної зрілості, 44% – задовільний, 16% – низький. Рівень особистісної зрілості на прийнятному рівні мають 84% старшокласників.

2) Дослідження задоволеності потреб старшокласників за А. Маслоу показали помірний рівень задоволення соціальних потреб та потреб у самоствердженні. Більшість мають помірні рівні задоволення потреб у безпеці, самоствердженні та самоактуалізації, але через брак соціальних контактів ця потреба не задоволена

повною мірою у 20% респондентів. Потреба в безпеці задовольняється недостатньо. На основі кореляційного аналізу виявлено значущі зв'язки між особистісною зрілістю та задоволенням базових потреб. Психологічна близькість сполучена з почуттям безпеки, активна участь у соціальному житті і психологічна близькість підвищує задоволення соціальних потреб, а мотивація досягнень пов'язана з самоствердженням та самоактуалізацією. Інтегральний показник особистісної зрілості пов'язаний з рівнем задоволення потреби в самостверженні, що є цілком природнім для цього віку.

3) Відсотковий розподіл результатів дослідження старшокласників за методикою «Стратегії сімейного виховання» свідчить про переважання авторитетного стилю виховання (42%), що формує відповідальну соціальну поведінку. Авторитарний та ліберальний стилі присутні з меншою мірою (20% і 24% відповідно). Ліберальний стиль може призвести до інфантилізму та слабого самоконтролю, авторитарний - до високого рівня тривожності та нестійкої самооцінки. Індиферентний стиль виховання менш помітний (14%) і свідчить про ізолюваність та нечутливість батьків до потреб дитини.

Кореляційний аналіз виявив значущі зв'язки між стилями виховання та задоволенням потреб: авторитетний стиль позитивно пов'язаний з потребами в безпеці та самоактуалізації, а авторитарний стиль пов'язаний з ними зворотно, ліберальний стиль пов'язаний з потребами безпеки та соціальними потребами, а індиферентний стиль негативно пов'язаний з потребою в безпеці.

Авторитетний стиль позитивно корелює з інтегральним показником особистісної зрілості та її аспектами ставлення до свого Я та здатністю до психологічної близькості, тоді як авторитарний і індиферентний стилі мають зворотні зв'язки. Ліберальний стиль, незважаючи на підтримку автономії, зворотно пов'язаний з рівнем мотивації досягнення і особистісною зрілістю в цілому.

Таким чином, гіпотеза дослідження про те, що існує зв'язок між рівнем особистісної зрілості і рівнем задоволеності потреб учнів старшого шкільного віку та особливостями стилю батьківського виховання у сім'ї – підтверджена.

Отже, завдання емпіричного дослідження були виконані, перейдемо до формулювання висновків за результатами його проведення.

ВИСНОВКИ

У нашому дослідженні представлено теоретичний та емпіричний аналіз взаємозв'язку стилів виховання у сім'ї з досягнутим рівнем особистісної зрілості у старших школярів, на основі якого були сформульовані наступні висновки.

1. Особистісна зрілість є умовою успішної реалізації людиною нових статусів, функцій та ролей. У сучасній психології зрілість розглядають як загальну тенденцію розвитку, здатність до саморозвитку та збереження унікальності на різних вікових етапах. Становлення зрілості – це складний процес, особливо значущий у ранній юності, коли формується світогляд, переконання, соціальні якості та самосвідомість. Ранній юнацький вік є сенситивним для розвитку соціальної зрілості, оскільки відбувається інтенсивне соціальне становлення. Стиль сімейного виховання, що включає емоційні, когнітивні та поведінкові компоненти, пов'язан з розвитком особистісної зрілості, формуючи соціальні настанови та потребу в самовихованні;

2. Емпірично виявлено, що особистісна зрілість у цілому та більшість її складових у старшокласників сформовані на задовільному рівні, але юнаки мають високий рівень мотивації досягнень, що свідчить про їх орієнтацію на успіх та самореалізацію. Соціальні потреби, потреби самоствердження та самоактуалізації задовольняються на середньому рівні, що вказує на наявність базових умов для розвитку особистості, але також на необхідність подальшої роботи юнаків над власним розвитком. Потреба в безпеці задоволена помірно, ближче до зниженого рівня. Вищий рівень психологічної близькості з іншими людьми сприяє задоволенню потреби старшокласників в безпеці. Задоволеність соціальних потреб пов'язана з соціальними аспектами особистісної зрілості (соціальний обов'язок і психологічна близькість). Потреба в самоствердженні тісно пов'язана з мотивацією досягнень і загальним рівнем особистісної зрілості. Потреба в самоактуалізації також корелює з мотивацією досягнень.

3. Визначено стилі сімейного виховання за сприйманням старших школярів. Найбільш поширеним є демократичний підхід, ліберальний стиль виховання, використовується у чверті сімей. Авторитарний підхід застосовують по відношенню до юнаків п'ята частина батьків. Найменш поширеним виявився індіферентний

стиль. Аналіз зв'язку цих стилів із задоволенням основних потреб показав, що демократичний підхід позитивно пов'язаний з потребами в безпеці та самоактуалізації, тоді як авторитарний стиль пов'язаний з цими потребами зворотно, тобто асоціюється з тривогою і обмеженням особистісного розвитку. Ліберальний стиль прямо пов'язаний із задоволення потреб у безпеці та соціальних потреб, тобто сприяє кращій соціалізації, тоді як індиферентний зворотно сполучений з потребою в безпеці через відсутність підтримки.

4. Досліджено зв'язок рівня розвитку особистісної зрілості у старшокласників зі стилями сімейного виховання та виявлено, що демократичний стиль виховання позитивно пов'язаний з розвитком особистісної зрілості в цілому і таких її важливих аспектів, як здатність та до психологічної близькості й ставлення до себе. За використання авторитарного стилю, навпаки, загальний рівень особистісної зрілості є нижчим, а Я-концепція більш проблемною. Ліберальний стиль також пов'язаний з нижчим рівнем особистісної зрілості та зниженою мотивацією досягнень. Індиферентний стиль негативно пов'язаний зі здатністю до психологічної близькості. Таким чином, стиль виховання в сім'ї безпосередньо пов'язаний з рівнем особистісної зрілості старшокласників і рівнем задоволеності потреб учнів, тому гіпотеза нашого дослідження – підтверджена.

Практична значущість результатів дослідження полягає у можливості використання отриманих даних для покращення виховних підходів батьків та освітян, що сприятиме розвитку особистісної зрілості, емпатії, самооцінки та мотивації до досягнень у старшокласників.

Перспективи подальших досліджень у цій проблематиці можуть включати вивчення впливу різних стилів виховання на інші аспекти особистісного розвитку, аналіз взаємозв'язку між виховними підходами та академічною успішністю, а також дослідження довгострокових ефектів виховних стратегій на доросле життя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранова С. В. Особистісна зрілість та відповідальність: соціально-психологічний аспект: монографія. Київ: Інтерконтиненталь-Україна, 2020. 364 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/724946/1/Baranova_monographia_2020.pdf
2. Бастракова А. С. Вплив стилю батьківського виховання на розвиток особистісного потенціалу підлітків: дис. ... канд. псих. наук : 13.00.07. Київ, 2017. 266 с. URL: <https://ir.library.knu.ua/entities/publication/b58f1b17-b1c2-4fc6-95ab-32dd5fabe045>
3. Віговська О. Особистісна зрілість у суб'єктивному вимірі соціалізації. *Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. праць Дрогобицький держ. пед. ун-ту імені Івана Франка. Серія «Психологія»* / ред. кол. Надія Скотна: Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 20. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pgn_ps_2015_35_13
4. Дідик Н. М. Дослідження професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 23. С. 160-170. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Psp1_2014_23_16
5. Дьоміна Г. А. Становлення особистісної зрілості молоді до подружнього життя як психологічна проблема у вітчизняній і зарубіжній психології. *Innovative processes in education: Collective monograph*. – АМЕЕТSp. з о.о., Lodz, Poland, 2017. Р.40-48. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/12977>
6. Массанов А. В. Психологічні умови розвитку соціальної зрілості старшокласника. *Наука і освіта*. 2011. № 3. С. 54-56. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000414112>
7. Меднікова Г. І. Особистісна зрілість: сутність та критерії. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2012.

Вип. 43(2). С. 179-186. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=VKhnpu_psykhol_2012_43\(2\)_22](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=VKhnpu_psykhol_2012_43(2)_22)

8. Помиткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. 270 с. URL:https://shron1.chtyvo.org.ua/Pomytkina_Liubov/Psykholohiia_simji.pdf

9. Потапчук Л. В. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. К., 2001. 18 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15573/100313698.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

10. Садчікова О.Г. Теоретичні аспекти вивчення особистісної зрілості. *Габітус: наук. журнал*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 17. С. 116-120. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=habit_2020_17_22

11. Солнцева О.А. Соціальна зрілість старшокласників як компонент соціалізації особистості. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку*. Матеріали XXIV Міжнародної науково-практичної конференції (07 вересня 2022 року, м. Орхус (Данія). URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-24.pdf>

12. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї : навч.посіб. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2015. 136 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/19502/1/O_Stoliarchuk_PSS_IL.pdf

13. Цуркан Т. Г. Формування педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи: : дис. ... канд. псих. наук : 13.00.07. Умань, 2018. 340 с. URL: https://nauka.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/dysertatsiya-na-sajt_Tsurkan-Taya.pdf

14. Чанцева-Коваленко О. М. Гармонійні стосунки батьків як чинник особистісного розвитку дитини: дис. ... канд. псих. наук : 19.00.01. Київ, 2016. 273 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/704994/1/dis_chantseva-kovalenko.pdf

15. Шаповал І. М. Особистісна зрілість як предиктор професійної ідентичності психолога. Особистісна зрілість як проблема сучасної психології. Том 1 : колективна монографія / кол. авт. ; наук. ред. З. М. Мірошник. Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2019. С. 24-26. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/3624/1/%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B0%20%D0%B7%D1%80%D1%96%D0%BB%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D1%8F%D0%BA%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B0%20%D1%81%D1%83%>

16. Школьна М. С. Виховання соціальної зрілості студентів аграрних коледжів у позааудиторній діяльності: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Умань, 2018. 297 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000765151>

17. Штепа О. С. Диспозиційна модель особистісної зрілості: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.05; Ін-т соц. та політ. психології АПН України. Київ., 2006. 17 с. URL:

http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=ref_full_aref&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=AT=&S21COLORTERMS=0&S21STR=%D0%A8%D1%82%D0%B5%D0%BF%D0%B0%20%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%

АНОТАЦІЇ

Тема: Особистісна зрілість у старших школярів у зв'язку зі стилем сімейного виховання.

Проблема особистісної зрілості у старших школярів розглядалася у зв'язку зі стилями сімейного виховання, як їх сприймають самі школярі. Емпірично виявлено, що особистісна зрілість старшокласників загалом знаходиться на задовільному рівні з високою мотивацією досягнень. Потреба в безпеці задовольняється помірно, ближче до зниженого рівня, а соціальні потреби, самоствердження та самоактуалізація на середньому рівні. Соціальні аспекти особистісної зрілості пов'язані з рівнем задоволення соціальних потреб, потреба в самостверженні та самоактуалізації пов'язана з мотивацією досягнень і загальним рівнем особистісної зрілості, а психологічна близькість з іншими людьми сприяє задоволенню потреби у безпеці. Найпоширенішим стилем виховання в сім'ях старшокласників є демократичний, тоді як ліберальний і авторитарний є менш поширеними, а індиферентний стиль виявився доволі рідким. Демократичний стиль виховання позитивно пов'язаний із розвитком особистісної зрілості, здатністю до психологічної близькості, потребами в безпеці та самоактуалізації. Авторитарний стиль пов'язаний з цими потребами зворотньо, загальний рівень особистісної зрілості є нижчим, а Я-концепція більш проблемною. Ліберальний стиль пов'язаний з кращим задоволенням соціальних потреб, але пов'язаний із нижчим рівнем особистісної зрілості та мотивацією досягнень. Індиферентний стиль негативно пов'язаний з потребою в безпеці та здатністю до психологічної близькості.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: особистість, особистісна зрілість, аспекти особистісної зрілості самоактуалізація, старший шкільний вік, стиль сімейного виховання.

ABSTRACT

Topic: Personal maturity of senior schoolchildren in connection with the style of family upbringing.

The problem of personal maturity among senior schoolchildren was considered in connection with the styles of family upbringing, as perceived by the schoolchildren themselves.

Empirically, it was found that the personal maturity of high school students is generally at a satisfactory level, with high achievement motivation. The need for security is satisfied moderately, closer to a reduced level, and social needs, self-affirmation and self-actualization are at an average level. Social aspects of personal maturity are related to the level of satisfaction of social needs, the need for self-affirmation and self-actualization is related to achievement motivation and the general level of personal maturity, and psychological closeness with other people contributes to the satisfaction of the need for security. The most common parenting style among high school students is democratic, while liberal and authoritarian are less common, and the indifferent style was found to be quite rare. A democratic parenting style is positively related to the development of personal maturity, the ability for psychological closeness, the need for security and self-actualization. An authoritarian style is inversely related to these needs, the general level of personal maturity is lower, and the self-concept is more problematic. A liberal style promotes socialization, but is associated with a lower level of personal maturity and reduced achievement motivation. An indifferent style negatively affects the need for security and the ability for psychological closeness.

KEY WORDS: personality, personal maturity, self-actualization, high school age, family education, family education style.